

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kodėl nešvenčiamas Šaltojo karo galas?

Šiandien, kai Rusija nenori, kad Baltijos valstybės priklausytų NATO, vakariečiai jos išsklaido ir stengiasi tik ją įtikinti, bet jokių būdų neerzinti. Tas lyg primena senąjį 1945-1990 metų periodą, kai vyko didžiausia pasaulyje konkurencija tarp Sovietijos ir Vakarų. Daug kartų tuo metu atrodė, jog bus tarp jų konfrontacija ir kad Sovietija žūt būtų norinti pergalės.

Besitvarkant namuose, radau 1985 metų leidinį — *The Strategy of Combat* (Arco Publications) su gaublio žemėlapiu, rodančiu spalvomis nuolatinį Sovietų spaudimą pasaulyje, jų laivyno išsidėstymą jūrose ir nepaprastą jų sėkmę. Žinom, kaip nuo 1945 metų Sovietų įtaka plito beveik nesustabdomai kasmė ir, kad Vakarai vis prarandavo ką nors kituose kontinentuose... Na, rodės, galima buvo laukti ir Sovietų galutinės pergalės. Ar ne?

Didelio formato knygoje rodoma, kaip Sovietai stengėsi išstumti vakariečių įtaką, siusdami visur „patarėjus“, kultūrininkus, pasirašinėdami sutartis; jų ambasados dirbo slapta; jie trukdė JAV ir NATO dezinformacijai ir pajuokdami apkaltinam Vakarų vadus. Jų laivynas buvo visuose vandenyse.

Vien 1977-1982 metų laikotarpiu, kai Sovietai siuntė ginklus, štai vien tankų nusiųstė 5205 į Pietryčių Aziją, 1590 į Afriką, 80 į Lotynų Ameriką ir 640 į Ramiojo vandenyno šalis. Kuriam galam? Sovietai įvedė raketas į Kubą, padėjo sandinistams laimėti Nikaragvoje. Per kubiečius kėlė revoliucijas Guatemaloje, Hondure, Costa Rica. Kubai mokėjo 3.5 milijonų dolerių kasmė. Grenadai padėjo ginklais ir uosto bei aerodromo statyba.

Angoloje, Mozambike Sovietai įstatė kubiečius ir Rytų vokiečius ten kovoti, stengėsi išstumti vakariečius iš Pietų Afrikos (Angola, Tanzanija). Etiopija tapo jiems baze destabilizuoti Džibuti ir Sudaną. Kodėl?

Vidurio rytuose susidraugavo su Sirija, įsiveržė į Afganistaną (100,000 kareivių), Kinijos pasieny sustatė 50 divizijų ir 1,700 lėktuvų. Kišosi Vietname, Laose,

Kambodijoje, leisdami milijonus dolerių ir įsigydami toj zonoj laivyno bazę. Indijoj įsisuko su pastangom infiltruoti, prekyba ginklais, kenkiant Vakarų įtakai (1985 metais 80% ginkluotės buvo iš Sovietų).

Visa Sovietų gudrybė buvo ta, kad ilgai ginkluotų susirėmimų su Raudonąja armija nebuvo. Atrodė, Sovietai vis žengs į priekį, lyg nešami savo ideologijos ir diplomatijos, o taipgi ant savo sąjungininkų pečių — jie nenugalimi. Kaip jiems lengva, atrodė, ir kodėl laimėjimų, nenaudojant sovietinės kariuomenės, neteisti iki galutinės pergalės, kuri buvo jau arti. Pasaulis liūdėjo, tik įgimtas amerikiečių komediantų gabumas padėjo Vakarų psichei nesubyti.

Tačiau, keista, rusų armija kovojė su Afganistanu „partizanais“ nepajėgė laimėti. Kas atsitiko? Panašiai ir Čėčėnijoje. O amerikiečiai? Jie triumfavo Irake.

Bet konkurencija vyko ir sporte, kur Sovietai laimėdavo. Ir tik turbūt 1985-1986 metais įvyko svarbus momentas Sovietijoje. Ji pargriuvo. Kodėl? Sakoma, mažai kas tikėjo komunizmo idėjom (net jų vadai gaudė vakarietiškas prekes, madas); šalis persitampė dėl išlaidų užjūryje plėstis ir konkuruoti ginkluojantis. Gal net buvo suprasta, kad Vakarai tik ginasi, nepuola.

Ekonomika pašlijo, reikėjo skolinis. Ir kas pirmas Kremliuje atvėrė akis ir patarė „taikingai“ derėtis, be kerštingų veiksmų, „graziai pasiduoti“, uždaryti komunistinį idealizmą, komunistų nebūdžiant už niekšybės? Kas patarė taip? Kas tai pasiūlė? Vartant *The Strategy of Combat*, kyla mintis, kad gal net kas nors iš vakariečių? Gal net buvo sutarta, vakariečiams pasižadant, nešvesti Šaltojo karo pabaigos? Juk dar yra bėdų su Kinija, Šiaurės Korėja, Kuba.

Taigi gal Šaltasis karas tebėra likęs periferijoje? Matyt, ne pasibaigęs visiškai? Ir dar nežinoma, kada jo galas prasidėjo pačiame politbiure? Reikia tikėtis, kad kada nors ir šią paslaptį istorikai sugebės atidengti.

Petras Melnikas

Vlado Jakubėno idealai ir darbai

RITA NOMICAITE

Vladas Jakubėnas pirmiausia buvo guvaus proto ir išmintingos mąstysenos muzikas. Jo pasaulėžiūros skaidrumas leidžia gana nesunkiai nustatyti jo aukščiausią vertinamus dalykus ir siekius.

Bet pirmiau prisiminkime pagrindines jo biografijos datas, idant vėliau būtų lengviau viską išsiaiškinti. Oficiali Jakubėno gimimo data yra 1904 metų gegužės 15-oji. Tačiau iš tiesų Vladislavas Jonas Jakubėnas gimė 1903 m. lapkričio 29 d.; gegužės 15-oji — Jakubėno krikšto data, i dokumentus patekusi per klaidą. Bet yra išlikusi daugybė paties Jakubėno prašymų ir nurodymų šią datą ir laikyti oficialiaja, jis ir pats šią datą rašo visuose savo dokumentuose.

Nesu visai tikra, bet atrodo, kad Vladas Jakubėnas iš mūsų kompozitorių tarpo turėjo kilmingiausią kraują. Jo tėvas, tiesa, tebuvo turtingų ūkininkų sūnus, nors ir prasimušė iki dekanato Vytauto Didžiojo universiteto bei Lietuvos evangelikų reformatų generalinio superintendente pareigų. Jis stačiai buvo žmogus — legenda, būręs slaptas lietuviškas draugijas, slapta spausdines lietuviškas knygas, jas platinęs, vėliau steigęs ir statęs spaustuves, įsteigęs ir pastatęs iki šiol bestovintį Biržų gimnaziją, nemokamai joje dėstęs lietuvių kalbą; leides laikraštį ir kitokius leidinius, mokėjęs 14 kalbų ir pan. Jo žmona buvo lenkaitė, senos kilmingos bajorų giminės palikuonė, kurios tėvas turėjo caro slaptojo patarėjo titulą ir kuri buvo lietuviškiau nusiteikusi nei kai kurie lietuviai. Paveldėta Vlado Jakubėno inteligencija — svarbiausias jo darbų ir pasaulėjautos bruožas, beveik visiškai išskiriantis jį iš kitų lietuvių kompozitorių ir kritikų tarpo.

Eilės tvarka — apie Jakubėno mokslus ir pirmus didesnius muzikinius jo išpūdžius. Citata iš straipsnio „Lietuvos Valstybinė opera“ 1971 m. sausio 30 d. *Draugo*: „Truputis autobiografijos. 1920-21 mokslo metais man teko persikelti iš Biržų į Kauno „Aušros“ gimnazijos VI klasę, kartu įstojant į tada dar J. Naujalo, bet netrukus suvalstybtą, muzikos mokyklą“.

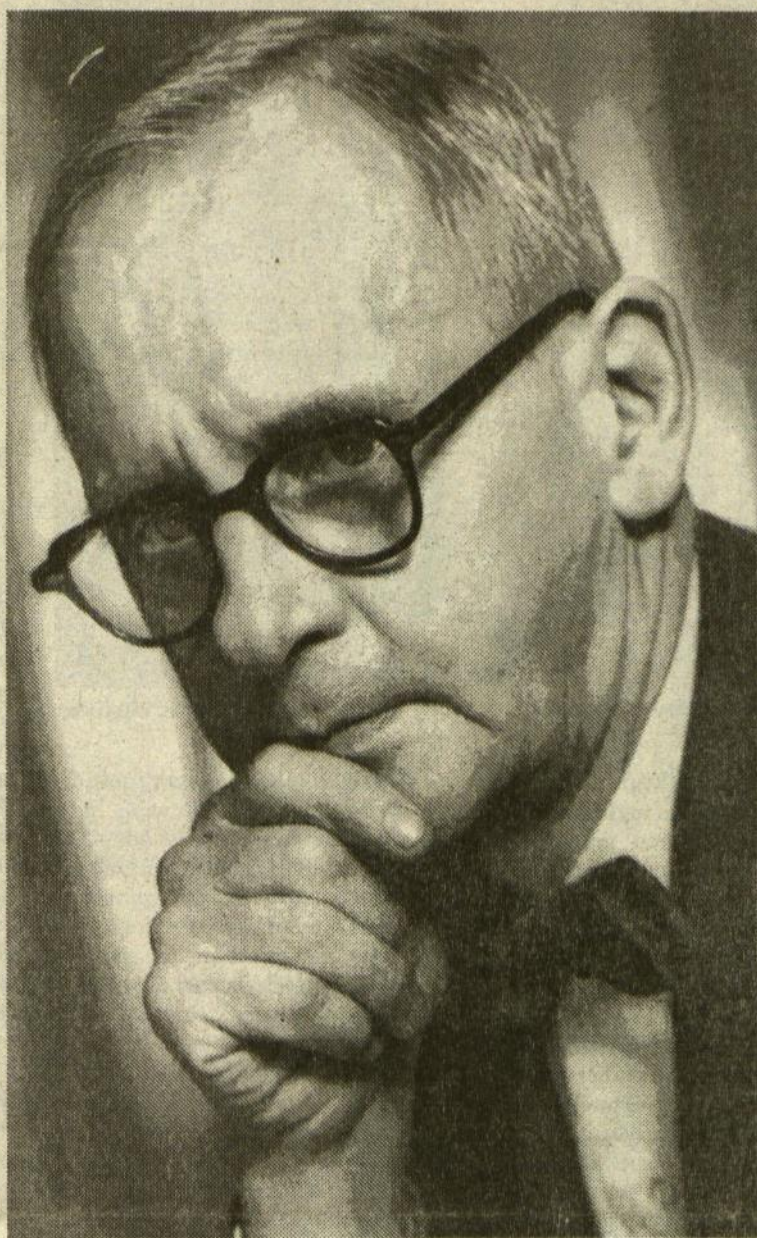
„Kaunas tada gyveno sunkiu, kiek romantišku, bet primityviu vos susikūrusios valstybės laikinosios sostinės gyvenimu. Gimnazijoje žymi mokinių dalis buvo kiek vyresnio amžiaus, dalyvavo

kovose su bolševikais ar bermon-tininkais. Visi lietuviško politinio ir kultūrinio gyvenimo reiškiniai buvo nauji, įdomūs ir mieli. Muzikinis gyvenimas irgi buvo itin gyvas: gausu buvo koncertų, visuomet pilna publikos. Garsėjo vos susikūrus, bet jau puikiai skambas J. Starkos choras, gausiai pasirodydavo iš Rusijos sugrįžę dainininkai ir keletas instrumentalistų. Jų tarpe prasikišo baritonas Bieliūnas, tada dar mezzosoprano dainavusi V. Gri-gaitienė, tenoras J. Byra; netrukus, kaip meteoras sužibo Kipras Petrauskas, koncertavęs kareivio-savanorio uniforma. Apie ruošiamą operą daug neteko girdėti“.

„Vėlai rudenį beveik visi klasės vyrai išvyko į pafrontę kaip šaulių būriai apsaugai nuo lenkų partizanų. Kalėdų atostogas teko praleisti Biržuose. Sugrįžus 1920 m. į Kauną, kultūrinė atmosfera buvo gerokai pasikeitusi: visi tekalbėjo apie naujai gimusią operą. Netrukus teko išgirsti, berods, antrą „Traviatos“ spektaklį. Išpūdžio būta didelio. Blankioje provinciališko miesto aplinkoje sužibo kažkas, kas priminė stambiusius didmiesčius. Kipras Petrauskas, A. Nezabitauskaitė-Galaunienė (Violeta), tada turėjusi gražų, deka, greitai prarastą, kloratūrinį sopraną, J. Bieliūnas (Žermonas) — pasidarė tik-tikais herojais. „Pakelsim, pakelsim mes taure linksmybės!“, „Užmiršai tėvų kapus“ skambėjo visur: moksleivių, valdininkų, net ir lenkiškai kalbančių vežikų lūpose. Lietuvių kalba, kaip kad anksčiau Europoje italų — Kau- ne pasidarė operos ir dainavimo kalba“.

Būdamas gabus ir ryškus mokinys, Jakubėnas visur patekdavo pas geriausius mokytojus. Kaune fortepijono jį mokė Elena Bilminytė-Čiurlienė, paruošusi Andrių Kuprevičių, Aldoną Smilgaitę ir keletą kitų panašių garsenybių. Rygos konservatorijoje studijavo pas Vytuolą. Beje, studijuoti Rygoje iš pradžių Jakubėnas neketino, svajojo apie Vakarų Europą, bet — buvo ne katalikas, ir dėl to negavo stipendijos!

Vėliau stipendija jam vis dėlto buvo paskirta, ir ketverius metus — 1928–1932 — Jakubėnas kompoziciją studijavo Berlyne. Aukštųjų muzikos mokykloje, pas-taip pat neeilinę asmenybę — Franz Schreker, Krzeneko, Habos ir pan. mokytoją. Kalbėdama apie Jakubėną, visur vis kartojau,

Vladas Jakubėnas (1904-1976)

Vytauto Maželio nuotrauka

kad Berlynas tuo metu buvo Europos moderniosios muzikos sostinė. Mat tai turėjo tiesioginės įtakos Jakubėno Berlyno laikų kūrybai: ten parašyti jo opusai išties labai skiriasi nuo vėlesnių, sakykim tiesiai — provincinių. Studijas baigė ir į Kauną Jakubėnas grįžo 1932 metų pavasarį. Ketvirtajame šio amžiaus dešimtyje, arba — antrajame Nepri-klausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmetyje — buvo pasiektas didelės kultūrinės ir techninės pažangos. Būtent tuo laikotarpiu lietuvių muzikai — paskutiniai iš visų menininkų — sulaukė savos aukštosios mokyklos. Tuo metu ir pasaulio kultūros veikėjai ėmė domėtis Lietuva. Antai 1933 metais buvo atvažiuojęs Georges Simenon; sužinojęs, kad Lietuvą nuo Lenkijos skiria demarkacinė linija, grįždamas sumanė būtinai ją pereiti — kaipgi ta linija atrodanti? Žinoma, tokiam garbiam asmeniui buvo išrūpinti visi leidimai, ir jis tą sieną perkirto, kiekvieną procedūros momentą dar fiksuodamas fotoaparatu. Sklinda gandai, jog keletas tų nuotraukų su Simenon'o komentarais buvo pasirodę Prancūzijos žurnaluose.

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigos situaciją liudija kalbamuoju metu buvusio Lietuvos aidų re-daktorius Valentino Gustainio ir buvusio Lietuvos saugumo tarnybos įkūrėjo Liudo Giros susitikimas Laisvės alėjoje. Gustainis, norėdamas baigti neįdomų pokalbį, pažūrėjęs į savo laikrodį ir pasakęs: „O, jau dešimt, jau turiu eiti“. Liudas Gira, pasižiūrėjęs į savąjį, nustebo: „Betgi jau dvylikai!“ Mat nė vienas iš jų laikrodžių nerodė Lietuvos laiko: Gustainis nespėjo jo pavartyti ir priekį, grįždamas iš Vakarų Europos, Liudas Gira neatsuko atgal, parvažiudamas iš Maskvos... Jakubėno laikrodinis neabejotinai rodė Lietuvos laiką, nors ir „pasiutiškai lėkdamas“, kaip pats Jakubėnas laisvuose guodėsi vis nesuremontuojamam savo daiktui. 1940 metais Jakubėnas vedė Kaune gyvenusių slovąkų dukrą Olgą Kulaginaitę, nuoširdžiai su kitais bendraujančią ir linksma asmenybę. Amerikos lietuvių klausinėjant, ar Jakubėnai ten negyveno labiau užsidarę, buvę jų pažįstami sakė, kad, jei to ir būtų norėjęs Jakubėnas, tai tikrai nebūtų leidusi jo žmona Olė. 1944 metais, traukiantis frontui, jie taip pat ryžosi išvažiuoti. Vargšas Jakubėnas, vežimams

jau stovint Kybartuose, juos paliko — keliom valandomi grįžo į Kauną... Matyt, jis, turėdamas nepaprastą protą, suprato, kad nebe labai pasiseks sugrįžti... Pabėgėlių stovyklų Vokietijoje laikotarpiu Jakubėnai įsitaisė palyginus neblogoi. Vladas Jakubėnas tuoj sukūrė koncertinę brigadą, su kuria iš pradžių koncertuodavo „dipukų“ stovyklose, vėliau — 1949 metais — ilgai gastroliavo Didžiojoje Britanijoje, pasiekdamas net šiaurės Škotiją. Daugumą šių koncertų organizavo, finansavo ir net honorarus mokėjo British Art Council. Jakubėnas turėjo vertėjo ir akompaniatoriaus pareigas, su juo dainavo Antanina Dambrauskaitė, Alė Kalvaitytė, Ipolitas Nauragis ir Stasys Baranauskas. Būdavo atveju, kai jų iš operų arijų sudaryti koncertai net duodavo pelno; lietuviška muzika tiek dainininkams, tiek koncertų rengėjams mažai rūpėjo. Akompanuojantis kompozitorius apgailestavo, jog publika tedominą lietuvių tautiniai rūbai.

Iš tiesų Jakubėnas kur kas labiau norėjo likti Anglijoje. Bet emigrantus ten teprimdavo juodiems darbams. Tik — nors menkutė, bet vis dėlto pasiekiamą galimybę verstis muziko amatu vertė Jakubėną keltis į Ameriką. Mirė Jakubėnas 1976 m. gruodžio 13 d. staiga, nuo širdies smūgio, spausdamas mokinio namų durų skambutį. Simboliška, jog mirusiojo kišenėje rasta religinės muzikos koncerto recenzija, kurią po šios pamokos kritikas turėjo nuvežti į *Draugo* redakciją.

Tokie būti svarbiausi išoriniai Jakubėno gyvenimo faktai. Dabar pora žodžių apie tai, ką šis šviesuolis dirbo Lietuvoje ir Amerikoje, ir kuo jo darbai tebėra mums svarbūs ir verti šio paminėjimo. Vos grįžęs į Kauną 1932 metais, Jakubėnas, kaip visi gabesniai muzikai, buvo pakviestas dėti tyti Kauno konservatorijoje. Nuo to laiko — iki pat mirties, kaip matėme — duonai užsidirbdavo pedagoginiu darbu. Nuobodūs faktai, betgi čia slypi vertas didelio dėmesio momentas: Gruodis Jakubėnui leisdavo padėstyti kompoziciją!!! Kiek anksčiau paminėjau visad skubantį Jakubėno laikrodį. Žodžiai „pasiutiškai lėkias“ labai tinkami apibūdinti nepaprastai gyvą ir įvairiapusę Jakubėno veiklą. Čia norėtusi paminėti labiau probleminius ar paneiginius jo veiklos aspektus.

Idomesni faktai būtų šie. Pirma. Turėdamas neabejotinų organizacinių gabumų, dažnai dirbdamas organizacinius darbus, ėjęs pirmininko ir pan. pareigas, Jakubėnas oficialiai buvo

(Nukelta į 2 psl.)

Vlado Jakubėno kūrinių koncerte 1973 m. lapkričio 23 d. Čikagoje dainavo „Dainavos“ ansamblis ir lietuvių evangelikų luteronų „Tėviškės“ bei „Ziono“ parapijų chorai.

Šiame numeryje:

Ar šaltasis karas tikrai pasibaigęs? • Vlado Jakubėno idealai ir darbai • Dailininkui Kazui Varneliui 80 • „Dainavos“ dovana Jaunimo centrui • Ievos Simonaitytės šimtmetis • Alfonso Šešplaukio eilėraščiai • Nuomonės ir pastabos • „Brolių Domeikų“ nauja laida • Antano Lipskio paroda Floridoje

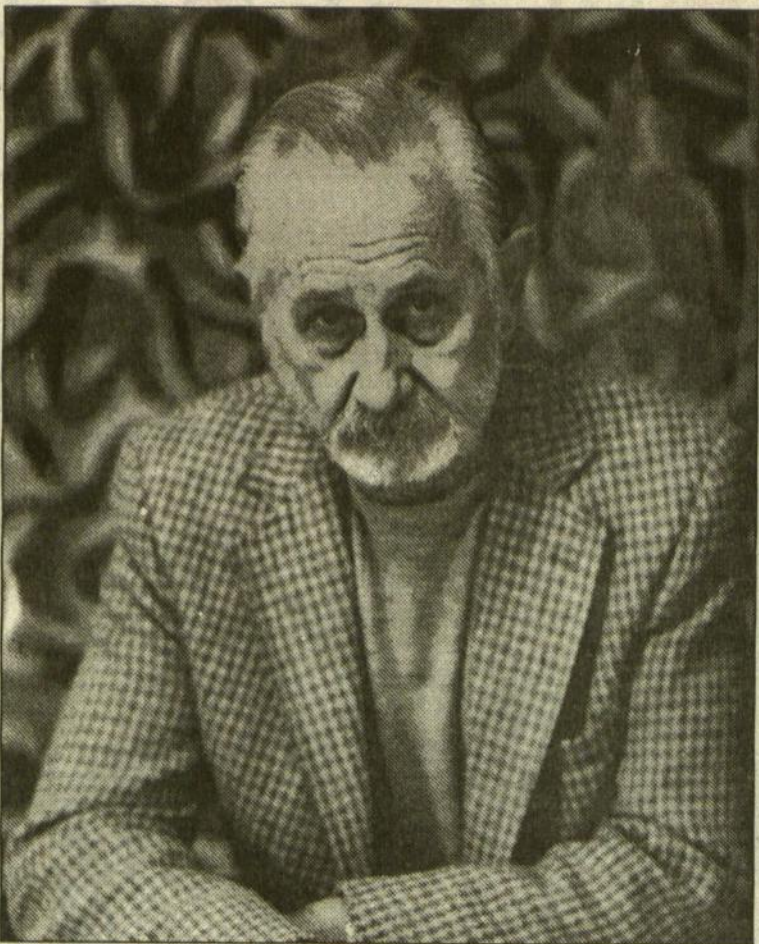
Dievdirbio sūnui — 80

PRANAS LAPĖ

Prieš aštuoniasdešimt metų mažame Žemaitijos miestelyje, Alsėdžiuose, liaudies dailininko nume pravirko nauja gyvybė — dievdirbiui Kazimierui Varneliui ir jo žmonai gimė sūnus — dabar garsus dailininkas, tapytojas Kazys Varnelis. Vasario 25 dieną jis švęs savo aštuoniasdešimtąjį gimtadienį.

Sulaukusiam tokio garbingo amžiaus, rodos, būtų laikas sulėtinti žingsnį, stabtelėti, žvilgtelėti į gyvenimą „nuo kalno“, pasižiūrėti vis didėjančiu šnariu nepaklusnumu, prisipažinti, kad jau laikas būtų pailsėti. Bet tai ne Kazio Varnelio būdai, ne jo žemaitiškai prigimčiai. Visai nenustebčiau tą dieną radęs Kazį su teptuku rankoje prie naujai užtemtos drobės. Maža to, jis kaip tas mūsų senolių aitvaras ruošiasi lėkti į Lietuvą, žada į ten perkelti visą savo neįkainojamos vertės kultūrinį lobį: senus lietuviškus rankraščius, senas lietuviškas ir apie Lietuvą knygas, istorinės Lietuvos žemėlapių originalus.

Tarp daugelio bibliografinių unikumų išskirtinos dvi didelio formato, oda irištos knygos (foliantai). Tai Piranesi (1720-1778) raizinių rinkiniai „Veduti di Roma“, kurių vienintelis kitas pilnas rinkinys yra saugomas Uffizi galerijoje, Florencijoje. Be unikalių senų knygų Kazys Varnelis yra sukaupęs didelę biblioteką šiuolaikinės literatūros apie meną, dailę ir dailininkus. Bendroje Varnelio kolekcijoje reikšmingą vietą užima eklektiškas meninių vertybių rinkinys: skulptūros, tapybos ir grafikos darbai, piešiniai, ankstyvojo Renesanso italų majolika, kiniečių vazos, Dresden'o ir Meisen'o porcelianas, vokiečių ir lenkų meistrų buitines paskirties daiktai, 16-ojo amžiaus pabaigos angliskos skrynios, italų Renesanso ir Baroko stalai, kėdės, spintos, vėlyvojo Baroko paauksuoti medžio baldai, bronziniai šviestuvai, laikrodžiai, veidrodžiai ir daug kitų meninės vertės

Dailininkas Kazys Varnelis

P. Lantuchio nuotrauka

buitinių daiktų.

Visą mums neįkainojamos vertės lobį kartu su savo paties kūryba Kazys Varnelis atiduoda Vilniaus Dailės akademijai su sąlyga, kad rinkiniai nebus išskirstyti, visuomet liks vienoje vietoje, kartu su jo paties kūryba. Tai nėra „dovana už dovaną“, bet kaip į namus grįžtančio sūnaus dovana jo laukiančiai motinai.

Niekuomet istorijoje Lietuva nebuvo taip apvogta ir apiplėšta kaip dabar, po penkiasdešimt metų sovietinės okupacijos. Tuo laikotarpiu buvo galutinai sunaikinta dvarų kultūra, pavogtas jos turtas. Muziejuose išliko tik liekanos, kuriomis nesidomėjo plėšikai. Skaudžiausia tai, kad ne visi vagys buvo svetimi perėjūnai, imperijos patikėtiniai, specialistai. Vogė ir tebevagia savi. Kas buvo tas šventvagis, kuris dabar nuo 1831 metų sukilėlių vado Antano Gelgaudo geležinio

kryžiaus nusikalė emaliuoto vario ovalą, ant kurio sena lietuvių-žemaičių kalba, graviruotojo ranka, buvo įrašytas paminklinis užrašas. Beviltskai norėtusi tikėti, kad tą padarė žmogus, norintis apsaugoti šią menišką ir kartu istoriškai svarbią relikviją nuo „metalistų“ (metalo vagių) siautėjimo, bet gelia širdį, žinant, kad tą niekšiską darbą atliko savas „homo sovieticus“, už centus parduodamas jį metalo laužui.

1977 metais Kazys Varnelis, paklaustas, kas paskatino jį tiek daug energijos ir lėšų skirti lituanistinėms retenybėms rinkti, atsakė: „Juk dabar mums geriausia proga jas telkti. Lietuvoje esantieji juk negali. Mums čia būtina, yra tiesiog pareiga visa tai daryti, kaupti, išplėsti iš svetimų rankų. Šimtmečiais svetimieji viską plėšė iš Lietuvos“.

Kazys Varnelis tą suprato labai seniai, dar augdamas Lietuvoje, rinkdamas liaudies meno paminklus Žemaitijoje. Jis tai supranta ir dabar, svetur surinktas lietuviškas vertybes grąžindamas atgal į Lietuvą.

Nepaisydamas užtarnautos pagarbos, titulų, pažymėjimų ir diplomų, Kazys Varnelis visą gyvenimą išliko santūrus žemaitis. Tai savybė, jaučiama ir matoma jo gyvenamojo aplinkoje, meno rinkiniuose, kūrinių atrankoje, pačiame gyvenimo būde, stiliuje, jo paties drobėse. 20-ojo amžiaus meno samprata, jo tapyba dažnai laikoma „abstrakčia“ kaip priešprieša „konkrečiai“ yra žodžio „abstract“ dalimi, kartu reiškia ir abstrakciją (išimti) iš gamtos, taip, kaip kubistinėje tapyboje, kur gamtos elementai, nors ir nutolę nuo gamtos, vis tiek lieka matomi. Todėl teisingiau būtų Kazį Varnelį vadinti konstruktyvistu, nes jis ir kiti konstruktyvistai iš esmės yra Euklido geometrinės išminties ir Platono pastabų apie geometrių formų tobulumą paveldėtojai. (Geometrinės formos nėra gražios dėl ko nors kito, bet yra natūraliai ir visuotinai gražios savyje, jos sukelia estetinį pasigėrėjimą, neįmanomą sukelti bet kuriuo fiziniu būdu.) Perleista per nuosavo mąstymo prizmę, Kazio Varnelio geometrija tampa savita išraiškos forma. Iš pažiūros abstrakti, laisva bet kokiai interpretacijai, dažnai, ypačiai mūsų tarpe, yra aiškina turinti bendrą ryšį su mūsų liaudies menu, net su lietuvių kalbos „archaisku ritmu“. Asmeniškai nepriešraudamas tokiai Kazio Varnelio tapybos interpretacijai, galiu tik pakartoti atmintyje įstrigusią S. Guggenheim'o pastabą apie abstrakčią tapybą: „Ji nieko nerado, bet daro tą tobulai“.

Aš tikiu, kad atėityje, kuomet bus pastatyta didelė Nacionalinė galerija Vilniuje, kuomet galėsime vienoje vietoje išstatyti visą mūsų dvidešimtojo amžiaus tapybos kraitį, Kazio Varnelio drobės užims labai reikšmingą vietą šalia M. K. Ciurlonio.

O dabar, sveikindami jį su 80-uoju gimtadieniu, palinkėkime jam greit ir laimingai grįžti į Lietuvą.

Vlado Jakubėno idealai ir darbai

(Atkelta iš 1 psl.)

kviečiamas Kauno konservatorijos direktoriaus poste pakeisti Juozą Gruodį. Tačiau Jakubėnas atsisakė, nes nematė galimybių reformuoti mokymo sistemą — o to būtinai reikėjo.

Antra. Atrodo, Jakubėnas vis dėlto nebuvo Lietuvos muzikų progresistų draugijos narys, o ir jo dalyvavimą Tarptautinėje šiuolaikinės muzikos draugijoje Vytautas Bacevičius ir Jeronimas Kačinas vertino santūriai, nes Jakubėnas nenorėjo — ar greičiausiai tiesiog nemokėjo — rašyti moderniškesniu stiliumi.

Trečia. Jakubėnas beveik neskambindavo solo. Nors fortepijono mokėsi Rygos konservatorijoje, pianisto iš jo neišėjo, ir akompanavimu jis pradėjo verstis karo metais: Amerikoje dirbo vokalo mokytoju — parengėjo darbą, turėjo vieną geriausių privačių fortepijono studijų.

Ketvirta — Jakubėnas visai nebuvo profesorius ta prasme, kuria mes šį terminą vartojame.

Penka — Jakubėnas nelaikytinas nė dirigentu; simfoniniam orkestrui padiriguotų pora jo paties kūrinių šio vardo, manyčiau, Jakubėnui nesuteiktai.

Šie paskutiniai punktai skirti gimstančioms legendoms paneigti.

Vladas Jakubėnas buvo kompozitorius ir muzikos kritikas, rašęs

Vladą Jakubėną 1975 metų pavasarį Jaunimo centre, Čikagoje, sveikina Emilija Pakštaitė ir tėvas Juozas Vaišys, SJ.

Danutės Vakarės nuotrauka

istorines lietuvių muzikos apžvalgas, užrašinėjęs ir analizavęs liaudies dainas bei rašęs studijas apie šiuolaikinę muziką, tad gal vadintinas ir muzikologu. Ir tikrai abejoju, ar to per mažai ne tik šiandien jį minėti, bet apskritai vertinti kaip vieną didžiausių, originaliausių ir giliausių mąstytojų lietuvių muziką.

Muzikos Jakubėnas parašė labai mažai: tris simfonijas, keletą kantatėlių, iš kurių ilgiausia — „Mano pasaulis“ (Vincas Mykolaitis-Putinas žodžiais), meniškai vertinga ir kantata Bernardo Brazdionio žodžiais „De profundis“. Yra Jakubėnas parašęs ir baletą „Vaivos juosta“, bet nespėjo jo suinstrumentuoti — šį darbą ką tik baigė Jurgis Juozapaitis. Be to, Jakubėnas parašė po 30 solo

ir choro dainų, keletą pjesių fortepijonui ir smuikui. Kai kurie iš tų kūrinių prieš karą buvo tapę tiesiog lietuviškos rimtosios muzikos šlageriais: tai „Menuetas“ (Antrosios simfonijos antroji dalis), grotas visur, kur tik reikėjo lietuviškos simfoninės muzikos, ir žygio daina „Nurimk, sesut“ (Petro Vaičiūno žodžiais).

Apibendrinant nusakyti Jakubėno stilių labai sunku. Pirmieji jo kūriniai — visai romantiški; Vytuolas juose girdėjo impresionizmą. Kai kurie vėlesni sukurti neoklasicizmo pajutusios sielos. Atrodytų, jog Jakubėnas tiesiog per mažai rašė muzikos. Oficialiai galima būtų sakyti, kad Jakubėnas esantis nuosaikis moder-

(Nukelta į 4 psl.)

„Dainavos“ ansamblio dovana Jaunimo centrui

JUOZAS ŽYGAS

Tiek „Dainava“, tiek ir Jaunimo centras Čikagoje yra visiems labai gerai žinomi ir brangūs vardai. Ir abu yra suvaidinę labai svarbų vaidmenį išeivijos lietuvių gyvenime. „Dainava“ įsisteigė 1946 metais dar Vokietijoje, Hanau stovykloje. Anais laikais aplinka, kurioje reikėjo gyventi, buvo niūri ir nedraugiška. Užsieniečių vardas vokiečių ir net amerikiečių tarpe buvo tapęs beveik keiksmažodžiu. Pokario metu kai kurie lenkai ir rusai savo plėšikavimais ir net žudymais, davė labai blogą vardą visiems užsieniečiams vokiečių ir amerikiečių akyse. O ir visi užsieniečiai daž-

nai buvo laikomi lenkais, kurių buvo labai daug.

Kadangi visa aplinka ir patalpos buvo apgailėtinioje būklėje, greta esantieji miestai tebuvo griuvusių kūrvos, gal dėl to buvo labai daug dėmesio skiriama meninei savi veiklai. Todėl gal buvo ieškoma šviesos žiburėlio, kad aplinka nebūtų tokia tamsi. Todėl net mažiausios stovyklėlės turėjo savo meninius kolektyvus. O Hanau karo pabėgėlių stovykla buvo pati didžiausia visoje Vokietijoje, ir dargi paties Frankfurto am Main pašonėje. Ten susibūrę lietuviai jautė reikalą turėti reprezentacinį kolektyvą. Tad buvo pradėta ieškoti tinkamo dirigento, kuriuo buvo pasirinktas Bronius Jonu-

šas. Jam vadovaujant „Dainavos“ ansamblis pasiekė reprezentacinio lygio. Tuomet buvo protingai sugalvota, kad neužtenka tik lagerio aplinkos, bet reikia ir iš jos išeiti. Lietuvių stovyklos vadovybės pastangomis buvo susipažinta su amerikiečių karinės vadovybės žmonėmis.

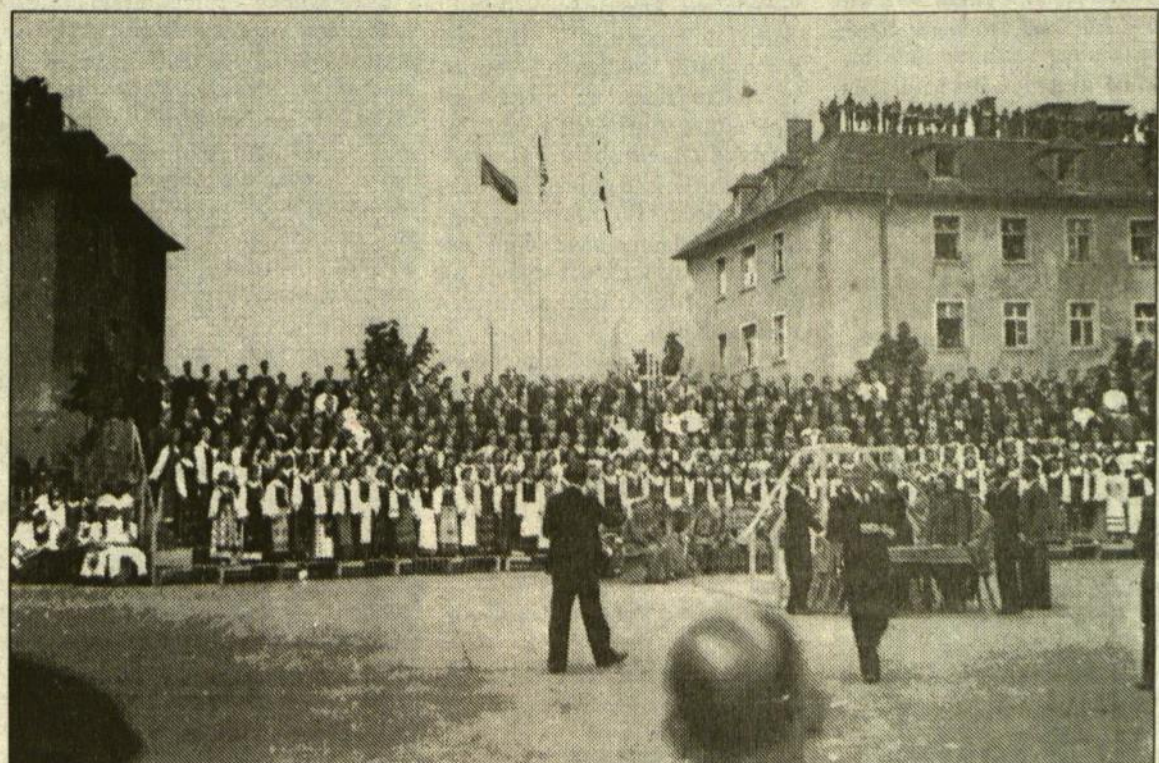
Tų pažiūrų dėka pavyko suorganizuoti koncertą amerikiečiams. Paskui ir vokiečių visuomenė. Po šių koncertų padėtis gerokai pasikeitė. Ypač vokiečiai pamatė, kad lietuviai nėra iš tų, kurie užsiiminėtų plėšikavimais. Vėliau ir į stovykloje vykstančius koncertus būdavo kviečiami ir atvykdavo amerikiečiai. Atvykdavo ne tik iš karinio štabo, bet stovykla būdavo beveik pastoviai

lankoma įvairių žurnalistų, JAV senatorių bei Kongreso atstovų. Pradėjus rengti ir svarstyti „DP“ įsileidimo į JAV įstatymą, buvo prieš tą įstatymą ir opozicija, bijanti, kad į Ameriką nepatektų vagys, kriminalistai ir juodosios rinkos biznierių. Tad kurie tik JAV atstovai atvykdavo į Frankfurtą, juos vedavo į Hanau parodyti, kaip tie „Dievo paukšteliai“ atrodė. Svečiai labai nustebdavo pamatę, kad visur tvarka ir švara viešpatavo. Veikė vaikų darželiai, mokyklos ir meniniai kolektyvai. O svečius visuomet lydėdavo kelios gražios ir tautiniais rūbais pasipuošusios „Dainavos“ ansamblietės. Tokiu būdu „Dainavai“ tekdavo atstovauti visiems amerikiečių zonos „DP“.

Svečiai taip pat sulaukdavo gerų atsiliepimų iš IRO ir amerikiečių karinės vadovybės. Manau, kad besilankančiųjų išpūdziai pasiekdavo JAV Kongresą ir amerikiečių spaudą. Pakilus emigracijos bangai, su ta banga į kitą krantą išplaukė ir „dainaviečiai“. Buvo sudarytos sąlygos didžiuliai jų susiburti Čikagoje. Pačioje pradžioje reikėjo didelio pasišventimo, ne tik iš ansamblių, bet ir iš vadovų. To pasišventimo dėka, ansamblis išliko iki šių dienų. Keitėsi vadovai, keitėsi ansamblietės, bet išliko jo pirmųjų steigėjų dvasia — „meilė lietuviškai dainai“. Darbo sąlygos žymiai pagerėjo, kuomet Čikagoje buvo pastatytas Jaunimo centras.

„Dainavos“ ansamblis savo krikštynų koncerte 1946 m. birželio 9 d. Hanau pabėgėlių stovykloje, Vokietijoje, su krikšto tėvais ir aukštaisiais svečiais.

„Dainavos“ ansamblis Vokietijoje vienos Dainų šventės metu.

„Dainavos“ ansamblis 1989 m. lapkričio 21 d. — viduryje sėdi chormeisteris Audrius Polikaitis ir ansamblio muzikinis vadovas Darius Polikaitis.

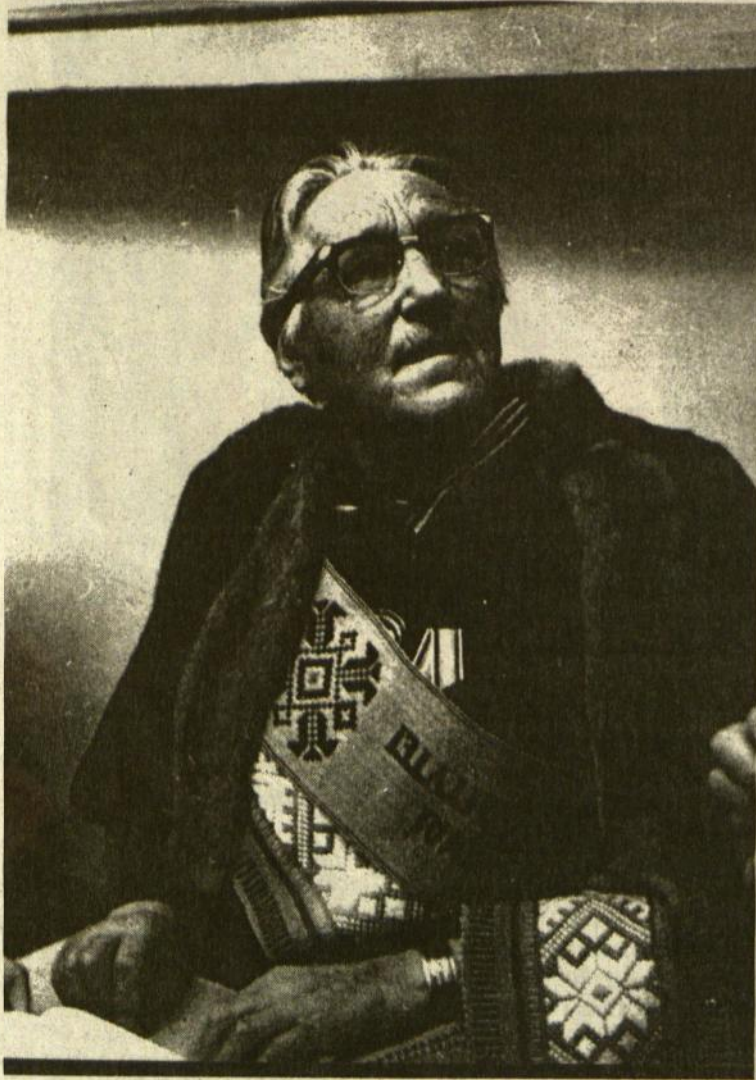
A. Plenio nuotrauka

Jame „Dainava“ susirado sau namus, nes čia turėjo ne tik pastovią vietą repeticijomis, bet ir koncertams. Po iškilimų ir nuosmūkių „Dainavos“ meninė vadovybė perėmė lietuviškoje veikloje jau žinomas dirigentas Darius Polikaitis.

Naujasis dirigentas buvo jau-

nas, čia mokslus baigęs. Su jo atėjimu pajaunėjo ir pats kolektyvas. Be to, kartu su juo įsijungė ir šešetas ar septynetas Polikaitių šeimos narių. Bet pajaunėjus kolektyvui ir daugeliui gyvenant pietvakariniuose priemiesčiuose, repeticijomis Jaunimo centras tapo jau per tolimas. Todėl pradė-

jo repetuoti Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois. Tačiau neužmiršo, kad Jaunimo centras 37-erius metus buvo jų namai. Tad minint Jaunimo centro keturiasdešimtmetį kovo 9 dieną, sekmadienį, „Dainava“ rengia koncertą — Jaunimo centrui 40-mečio dovana.

Ieva Simonaitytė (1897.1.23 – 1978.8.29) – Arnoldo Baryso nuotrauka daryta 1977 metais.

Ievos Simonaitytės šimtmetis

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Užsienyje gyvenantys lietuviai, ypač vyresnės kartos, be abejo, dar ir dabar prisimena Ievos Simonaitytės pirmąjį, 1935 metais parašytą romaną *Aukštųjų Simonių likimas*. Vos išėjusi, ši knyga pelnė tuometinės nepriklausomos Lietuvos Valstybinę premiją. Ne mažiau reikšmingas prieš pat Antrąjį pasaulinį karą parašytas kitas jos romanas *Vilius Karalius*. Nors ir barama už tariamąjį apolitiškumą, išsiskukėjimą nuo marksizmo studijavimo, sovietiniais laikais Ieva Simonaitytė parašė dar kelis įsimintinus romanus, autobiografinę trilogiją.

Neseniai Lietuvos miestuose ir rajonuose buvo plačiai paminėtos šios mūsų literatūros klasikos gimimo 100-osios metinės. Vilniuje, Rašytojų klube įvykusiame vakare apie Ievos Simonaitytės knygas ir jos asmenybę kalbėjo rašytojai, su ja bendravę Klaipėdos krašto kultūrininkai V. Kaltenis, B. Aleknavičius, Ona Pajėdaitė.

Vakaro programai vadovavęs rašytojas Vytautas Bubnys pasakė, kad nors Ieva Simonaitytė rašė apie Mažosios Lietuvos (Rytprūsių) likimą, lietuvininkų atsparumą nutautinimui, prieššinimą suvokietinimui, bet savo kūrybos reikšmingumu ji yra visos Lietuvos rašytoja. Iš Klaipėdos krašto kilęs prozininkas P. Dirgėla pabrėžė, kad įtaigiai vaizduodama tautinio tapatumo išsaugojimą, Simonaitytė savo knygomis tarsi sujungė Klaipėdos kraštą su Didžiąja Lietuva, kaip Vincas Krėvė – Dzūkiją, kaip Vaižgantas savo *Pragiedruliais* suvienijo Aukštaitiją ir Žemaitiją...

Vilniaus universiteto profesorius Domas Kaunas, neseniai išleides knygą apie Ievą Simonaitytę, tyrinėjęs jos gyvenimą, pasakė, kad iki paskutinių savo gyvenimo metų ji palaikė ryšius su kitose šalyse atsidūrusiais mažlietuvių, susirašinėjo su Kanadoje gyvenančiais savo kraštiečiais. O kai aktorius Tomas Vaišeta išraiškingai skaitė ištrauką iš romano *Vilius Karalius*, nejuokiomis atėjo mintis, kad šios knygos herojus Vilius, lyg titnagas kietai ir atspariai nepasidavęs nutautinimui, panašus į išeivijoje atsidūrusius lietuvius, svetimuos

se kraštuose išlaikiusius savo tautybę, gimtąją kalbą, papročius, besirūpinančius Lietuva ir jos likimu.

Kitas vakaras, skirtas Ievos Simonaitytės šimtmečiui, buvo surengtas Vilniaus menininkų rūmuose. Kalbėjęs literatūros mokslininkas Vytautas Kubilius sakė, kad Simonaitytės knygos – tai išraiškingas requiem Rytprūsių lietuvininkų likimui. Prisiminimais apie Ievą Simonaitytę pasidalino rašytojas Mykolas Sluckis, rašytojos giminaitė M. Skrabienė. Meninė vakaro dalį atliko aktorės Virginija Kochanskytė, A. Čepaitytė; veikė Onos Pajėdaitės fotografijos paroda apie Ievą Simonaitytę.

Klasikės jubiliejui skirti renginiai taip pat vyko Kaune, Maironio literatūros muziejuje, o mokslinė konferencija – Klaipėdos universitete. Ievos Simonaitytės gimtajame Klaipėdos krašte – Agluonėnuose vykusiame minėjime Klaipėdos apskrities valdytojo įsteigta Ievos Simonaitytės literatūrinė premija buvo įteikta šio krašto tyrinėtoji ir kultūrininkui B. Aleknavičiui, kita premija – Žemaitijos rašytojų bendrijos nariui Vytautui Rubavičiui, parašiusiam kelias knygas apie Ievą Simonaitytę.

Nuomonės ir pastabos

Dulkinimo apsėsta proza

Atsiprašau už dviprasmišką antraštę. Veiksmažodis „dulkinti“ fonetiškai yra malonus žodis, laisvos Lietuvos erotinėje prozoje tapęs mėgiamiausiu tropu. Įsikando vienas, paragavo antras, patiko trečiam... Ir jau dažname romane jauni herojai, regis, nieko daugiau netrokšta tik kuo greičiau įsijungti į šį dulkinimosi vyksmą. Epizodai, kur tai pavaizduojama, yra patys patraukliausi. Ne tiek meniškai, kiek pažintine prasme. Juk smagu patirti, kaip lietuvių kalba yra aprašomos žmogaus aistrų įkalmės, viršūnės, nuokalnės.

20 amžiaus pradžioje tauta džiauosi atgavusi spaudos laisvę, dabar jos literatūra džiugauja

pelningai verčiasi kai kurie riebius bestselerius gaminantys prozininkai.

Tiesą pasakius, talentingas rašytojas, ir į šią gilią tikrovę įnikęs, gali sukurti vertingus veikalus. Bet visų pirma reikia būti menininku, kurį stumia nenumaldomas noras pavaizduoti tai, kas turi būti pavaizduota, pasakyta. Įtikinančiu stiliumi. Iš esmės.

Kas yra skaitęs nesenus Ričardo Gavelio, Jurgos Ivanauskaitės, Jurgio Kurčino, Herkaus Kunčiaus ir pagaliau Ramūno Kasparavičiaus romanus ir kas yra atlaidus nūdienės raštijos seksualumui, tikriausiai savaip sugeba įvertinti minimų autorių pastangas pavaizduoti savo herojų galinėjimąsi su erotika be varžtų, taip sakant, neignoruoja kūno. Vieniems gali patikti, kitiems – ne. Vieni bus tik abejingi, kiti pasmerks: „nemoralumą“. O kai ką erzina: rašėjų persistengimas, dirbtinumas, pataikavimas įno-

pinėms gali patikti, kitiems – ne. Vieni bus tik abejingi, kiti pasmerks: „nemoralumą“. O kai ką erzina: rašėjų persistengimas, dirbtinumas, pataikavimas įno-

GIMIMO DIENA

Buvo vakaras, pilnas malonės,
Vakaras, pilnas švento ramumo.
Palši debesėliai migo danguj.
Migdė vaiką pirma jo naktis.

Tai buvo gimimo diena,
Ant rankų džiugiai parnešta
Man tą vakarą, pilną malonės,
Vakarą, pilną švento ramumo.

Toli, o toli jis paliko,
Su sauleleidžiais skendo giliai,
Tik dar svetimojoj padangėj
Tartum mirażas kartais išnyra

Tas vakaras, pilnas malonės,
Vakaras, pilnas švento ramumo,
Kai palši debesėliai migo danguj,
Migdė vaiką pirma jo naktis.

Alfonsas Tyruolis

JUBILIATUI BERNARDUI BRAZDŽIONIUI

Sveikas Jubiliate Bernardai,
„Vallis umbrosa“* šventojo vardą
Paveldėjęs, štai jau nonagenaro**
Duryš jau Tau atsidaro.

Neseniai, rodos, buvo tas metas,
Kai „Alma Mater“*** būrės mūs gretos,
Kai Vydūno alėja smagiiai sau žygiavom.
(Daug į Anapilį jų iškeliaivo.)

Aukščiausiojo skirta amžiaus malone
Pralenkei Vaižgantą, Jakštą, Maironį,
Putiną ir kitus kilminguosius,
Stojęs štai ant pakopos aukštosios.

Nuo „Baltųjų dienų“ lengvo saiko
Ligi „Šiapus ir anapus mūs laiko“
Koks pilnas poezijos lobio aruodas,
Iškilių kūrinių priliuduotas!

Didingu žodžiu laisvę gynęs,
Pranašu ugdęs meilę tėvynės,
Skelbei komūnos lemtąją žūtį,
Kad plieno bokštas turės kartą griūti — — —

Bėgs dienos ir metai, kils naujos kartos,
Gal priešas siautės Tėvynės vėl vartuos,
Bet Donelaičio, Maironio padangėj
Kilt kovon ir Bernardo varpas gaus žvangiai.

1997.II.2

*„Vallis umbrosa“ (lot.) — šv. Bernardo vienuolyno vietovė slėnys”.

**nonagenaras (lot.) — 90 metų sulaukęs.

*** „Alma mater (lot.) — Motina maitintoja, universitetas

NETEKTIES KELYJE

Sodriajam dobilų kvepėjime,
Ir saulės skaidriame žėrėjime,
Ir vienišų dienų budėjime
Kaip Dievo perlas tu buvai brangi,
Jog skausmo ašarą galbūt regi
Tą valandą, kuri tokia sunki.

Nuo laiminančio žvilgsnio klysdamas
Ir naujai dienai nepažįstamas,
Tik lyg sapne vos beišvydamas,
Ilgai, ilgai ieškojau dar tavęs,
Ėjau, kur saulės ilgesys nuves,
Kur meilė savo šventą dieną švęs.

PRISIKĖLIMO DETALĖ

Reikia pamiršti žiemos padangę,
Atminti, kas buvo guodęs:
Grižęs pavasaris tavo palangėj
Rožę parodys.

Prisikėlimui rožę pražydydus,
Guodžia ji liūdinčią sielą.
Grižti teisybėn suklydus —
Šventa ir miela.

Kaip dažnai, mirčiai mes patikėję,
Matom gelmės tik paviršiu,
Prisikėlimui subedievėje,
Rožę pamiršę

GRĮŽTANČIO PAVASARIO IDILĖ

Kai saulė ims vėl skaidrint dangų,
Netekusį giedros mėlynės,
Pavasaris po mūsų langu
Pro pusnį taką bus praskynęs.

Šviesi viltis, lyg tvieskias žaibas,
Vaivorykšte įskils į ledą,
Ir saulės taikiniu jau tai bus,
Kas naują pumpurą vėl žada.

Lyg paukštis skrydžiui suplazdenęs,
Sunki diena ir vėl išnyra
Iš ją panėrusios verdenės
Į rytą ilgą, šviesų, tyrą.

Drašuolis Panas girion žengia,
Kai kur dar lyg žiedais pasninga,
Ir triušia saulė po padangę,
Vos sunkūs debesys joj dingo.

ŠIA VALANDA

Šią valandą
ir šią minutę,
kai aš rašau,
daug kas jau žiūri
į amžinybę.

Tamsiosios gelmės
juos panardina,
ir tu stebiesi,
kaip gretai užgeso
jiems šiam pasauly
spindinti saulė.

Tuo saulės taku
jie ėjo ir ėjo,
ligi pat Stikso
upės krantu,
nuo jų pasinerti

į amžinybę,
kad Amžių Kūrėjas
juos išvaduotų
iš laiko riboto
amžiam beribiam.

KATEGORIJOS

Kai Kantas pasakė,
kad mes protū
įrodyt negalim,
ar Dievas yra,
ar siela nemiršta,

kaip greit mes pamatėm
proto trapumą
ir jo kategorijų,
mums pateiktų,
ribotumą.

Už proto ribų,
kur jis nebesiekia,
praamžių buveinėj,
nežemiškų ir amžinų
kategorijų spektras
didingai atspindina
visko Kūrėją,
kuris nemarumo
ir į mūs sielą
įliejo,
kaip Platonas * atspėjo,
kaip Dantė ** pamatė.

* Platono „Faidonas“ — apie sielos nemarumą.
** Dantės „Dieviškosios komedijos“ dalis „Rojus“ (Dangus).

ringai fantazijai, tuščias mėgavimasis blyvyzgomis, taiklaus samojto stoka.

Manau, nepakenks pacituoti Italo Calvino rašinio „Sex and Laughter“ pastraipą iš knygos *The Uses of Literature*. Būtent: „Seksualumą literatūroje reiškiam kalba, kurioje tai, kas nepasakoma yra kur kas svarbiau už sakomus dalykus. Šis principas tinka ne tik rašytojams, kurie dėl gerų ar blogų priežasčių seksualinių temų imasi su didesniu ar mažesniu atokumu, bet ir tiems, kurie į jas pasineria su visa savo įžvalgos galia.“

Tokį tikrą pasinėrimą skaitytojas suras kadaise cenzūruotuose Henry Miller romanuose ir lecho Mero *Saroje*, Jurgio Kunčiaus *Tūloje*. Tačiau pasiges Ramūno Kasparavičiaus romane *Keturių sesučių darželis* (Metai, 1996.5.5.). Kasparavičius, turbūt remdamasis savo vaikystės prisiminimais, šiame atskirų fragmentų telkinyje, kuriuos jungia

ringai fantazijai, tuščias mėgavimasis blyvyzgomis, taiklaus samojto stoka.

Manau, nepakenks pacituoti Italo Calvino rašinio „Sex and Laughter“ pastraipą iš knygos *The Uses of Literature*. Būtent: „Seksualumą literatūroje reiškiam kalba, kurioje tai, kas nepasakoma yra kur kas svarbiau už sakomus dalykus. Šis principas tinka ne tik rašytojams, kurie dėl gerų ar blogų priežasčių seksualinių temų imasi su didesniu ar mažesniu atokumu, bet ir tiems, kurie į jas pasineria su visa savo įžvalgos galia.“

Tokį tikrą pasinėrimą skaitytojas suras kadaise cenzūruotuose Henry Miller romanuose ir lecho Mero *Saroje*, Jurgio Kunčiaus *Tūloje*. Tačiau pasiges Ramūno Kasparavičiaus romane *Keturių sesučių darželis* (Metai, 1996.5.5.). Kasparavičius, turbūt remdamasis savo vaikystės prisiminimais, šiame atskirų fragmentų telkinyje, kuriuos jungia

dzūkiškos Trakų apylinkės istorija, mitiškos kalvio amatas ir anų žmonių galvosena bei elgsena plačiausiai aprašinėja vaikų seksą. Ar nebus tai pirmas atvejis lietuvių grožinėje prozoje, kai pirmą pedofilinio pobūdžio tema yra ramiu ramiausiai spausdinama Rašytojų sąjungos mėnraštyje. Amerikoje panašios pikareskos (kaip trylikametis donžuanas paeiliui dulkina nesubrendusias mergaites), bijant įstatymų, nebūtų spausdinamas net ir *Hustler* žurnale. Juk tie epizodai su nejuokinga, pašaipia vaikų kūno dalių metaforika, yra labiau artimesni vaikų porno grafijai, nei sąmojingai eksperimentinei prozai.

Joks šiuolaikinis romanas nesusilaukė tiek palankaus kritiško demesio, kaip šis Kasparavičiaus „sesučių darželis“. Per du *Literatūros ir meno* numerius literatūrologas Vygantas Šiuškis gvildena teksto visokias ploknybes, prasmes, vadina epu,

„nurodinėja sąsajas su kitais epais, su žmonijos mitais nuo pat Adomo ir Ievos saldybių rojuje. Jam Kasparavičiaus kūrinys yra kažkas ypatingo, ko mes lik šiol neturėjome. „Šis romanas yra maištas prieš literatū kalvę, prieš sustabarėjusias rašymo-kalbos formas“. Argi kritikas nemato, kaip viską gadina šaipymasis iš vaikų brestančios erotikos.

Šiuokščiui tai yra mistika, kurią paaikškinti imasi pats romanistas pagrindinio veikėjo mergininko Merūno logika: „Man trylika, aparatūra gerai veikia, ji ketveriais metais jaunesnė, mėnesinės dar ne tuoj, jokio pavojaus nėra, tik smagumas! Panašiai galvoja ir aikštelėje tarp slyvų sėdėdama ant tanko motoro Daiva...“

Be abejo, tai ne devynių metų mergaitės galvojimas. Tai suaugusio, vaikų erotikos smagumais apsėsto rašytojo išmonė.

Pranas Visvydas

Tarpukario jausmų atspalvių romanas: Liudo Dovydeno „Broliai Domeikos“

PETRAS MELNIKAS

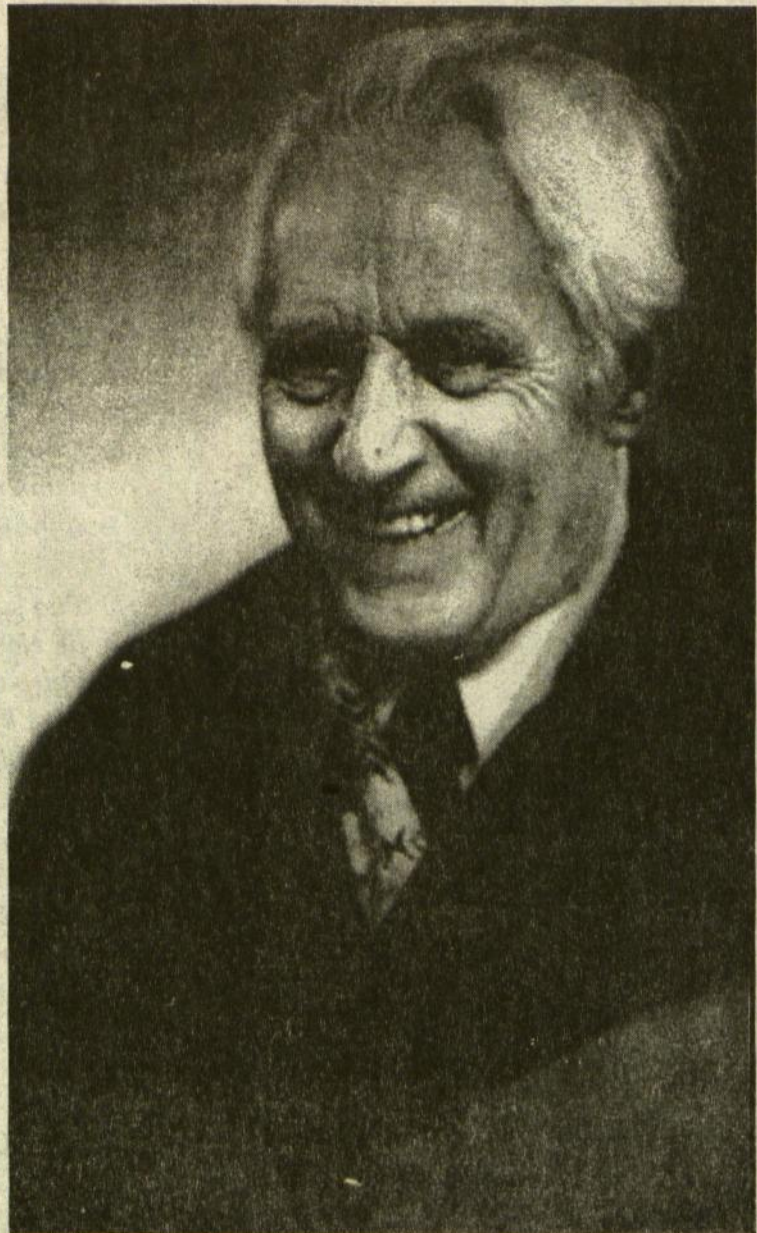
„Domeikų tėvas arė 38 dešimties, išaugino tris dukras ir dvynečius: Adomą ir Julijoną. Dvynukai, bet stogu ir būdu skiriasi kaip ropė nuo kupsto. Julijonas mažas, kresnas, žvalių akių, kalba ir darbu nori prasikšti, pirmauti. [...] Adomas buvo paliktas ūkyje dėl pamėgimo žemės darbo, dėl savo lėto, tylaus veido“. (p. 13)

Apie šiuos brolius Liudo Dovydeno romanas *Broliai Domeikos*, 1936 metais laimėjęs Valstybinę premiją, vėl išleistas naujai 1996 metais. Dabar su nauju viršeliu ir su Rimvydo Šilbajorio aptariamuoju „Pabaigos žodžiu“. Proga prisiminti tarpukario literatūrą.

Romane brolių Domeikų gaidžiai pešasi. Ir dingus vienam (gal vanagai nusinešus), kyla problema, apkaltinama užmušimu ir pradeda net byla. Vėliau dėl nukirsto beržo – kita. Teismai ir liudininkai kainuoja. Broliai įsikolina, ir turtuolis skoliniojas Stupelis juos įtraukia į savo spąstus. Broliai, tai pajutę, gale vis dėlto susitaiko.

Romaną pajavirina labai reti, bet vaizdingi gamtovaizdžiai: „Nuo ežero plaukia rami, vienoda daina. Žodžiai susilieja kaip miškas iš toli. Visas ežeras, kirtimai užkloti besitęsiančių dainos šilkų“ (p. 25). Pajavirina vienišo senio Užubalio pletkai ir vaizdingi pasakojimai; skirtingi brolių charakteriai: Adomas lėtas, Julijonas šnekus viršaitis, jo Angelija lėta, mažu patenkinta, o Adomo Kostė uginga, stačiokė, pagyrų puodas. Nors retkarčiais skaitant, pasimetama tarp šių jų brožių. Taipgi stebima Dovydeno taupumas, įsileidžiant kaimo gamtą. Jam svarbiau, kas dedasi brolių santykiuose.

Santykiai nekokie. Pavydima visiems, kurie kiek geriau įsitaisę, kurio vištidė skardiniu, ne šiaudiniu stogu, pavydima, vienam gavus šimtą dolerių iš giminės Amerikoje. Turtuolis Stupelis net nubaudžiamas Dievo

Liudas Dovydenas

Vytauto Maželio nuotrauka

piršto, – jo nauja statyba sudega gale. Taip sakant, yra kas suvaldyti balsą; laidotuvėse, vestuvėse ji buvo „pramatorka“.

„Išėjus Kutvaišai, Adomienė ėmėsi giedoti, kaip ir visur – visa išgale. Į nusitęsiantį Julijono stūgavimą Adomienė atsakinėjo skubiu raiškiu balsu. Iš pradžių ji nepritarė Julijonui, tik moterų punktą vesdama, vėliau jau paimdavo ir Julijono punkto pabaigą. O galop – pritarė visam Julijono uždavimui.

[...] Matydama lavoną, aplūžusią Užubalio kertę, ji pajuto

širdies šaukuios...“ (p. 106). „Adomienė turėjo skambų ir nuvaldų balsą; laidotuvėse, vestuvėse ji buvo „pramatorka“.

„Išėjus Kutvaišai, Adomienė ėmėsi giedoti, kaip ir visur – visa išgale. Į nusitęsiantį Julijono stūgavimą Adomienė atsakinėjo skubiu raiškiu balsu. Iš pradžių ji nepritarė Julijonui, tik moterų punktą vesdama, vėliau jau paimdavo ir Julijono punkto pabaigą. O galop – pritarė visam Julijono uždavimui.

[...] Matydama lavoną, aplūžusią Užubalio kertę, ji pajuto

menkystą, visko greitą eiti į kažin kokią nežinią, išnykimą“ (p. 107).

Nuo šių apgydymų ir pakasytų, romane atsiranda daugiau gamtos pyktio. Ir tada gamtos aprašymai jau tikrai vykusiai derinasi su brolių Domeikų ir jų žmonių susitaikymo nedrausiais pašnekesiais, brolių nugėrimais.

Šilbajorio „Pabaigos žodyje“ rašoma, kad tai kaimo tematikos romanas. Rodo, kaip taurūs žemdirbiai tarsi rojuje augina duoną ir randa savą žaltį (pavydą). Gal ir tą neapykantą, pastūmėjusią Kainą užmušti savo brolių Abelį. Bet broliai susitaiko ir nėra tai tragiška. Tad atskiros intarpų (gal kaip Užubalio intarpų?) pastraipos bei silpnėsni kai kurių epizodų priežastingumo ryšiai „priskirtini poetinėms priemonėms“ romane. Ano laiko realistiniai romanai (Vienuolio, Cvikos, Vaičiulaičio), kritiko pažymima, buvo grindžiami subtiliais jausmų atspalviais, vizijomis ir t.t. Ir tokia meninė dviprasmybė yra lyg pusiauakelė tarp poemos ir apsakos. Tai yra įdomus ir vaisingas lietuviškos prozos bruožas, gal net pagrindinis jos bruožas, rašo Rimvydas Šilbajoris.

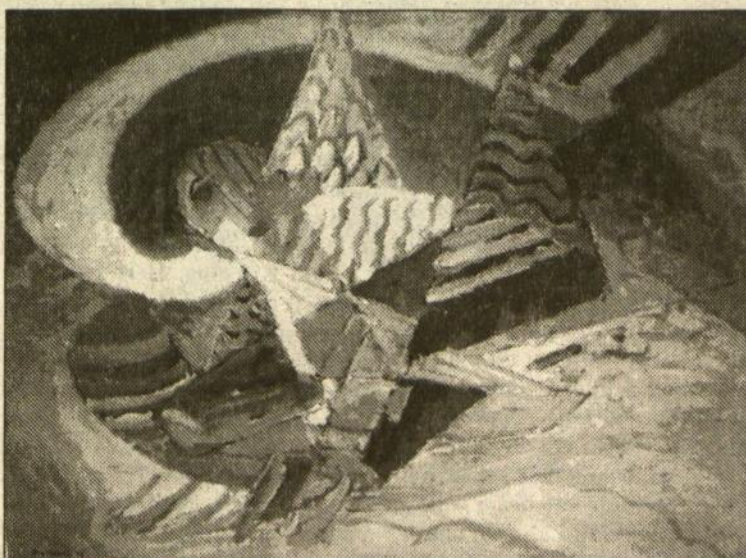
Romane autorius lyg sako: kas iš to progreso? Kas iš to miesto? Visa ten bloga. Kas iš komplikuotų teismų, paskolų, vekselių, gražių skardos stogų, patogių pasiturinčių namų, jei tenka vis leisti ir skolinis pinigų ir bristi per skolų bėdas. Taip sakant, lyg nesinaudojant progresu, galima ramiau gyventi. Ir tai gan dažnas ir įprastas bruožas anais laikais rašomų romanų.

„Per daug žmogus nori, štai kas negerai“, sakoma romane ir tuo lyg mokomas žmogus kaime per daug nesvajoti, būt kukliam ir patenkintam tuo, kas turima. Tai vis dėlto nėra blogiausia filosofija, nors neparodanti kūrybinės gero ir mieste ir civilizacijos. Juk toks gyvenimo būdas kažkaip panašėja į grupes čia egzistuojančių amerikiečių ūkininkų, kurie nevartoja automobilių ir kitokių išradimų. Visur yra Rousseau idėja dar tesiančių mylėtojų: grįžkime į gamtą.

BALTIJOS MOKSLININKŲ LEIDINYS

Baltijos šalių chemikai leis bendrą mokslinį žurnalą „Acta Chemika Baltica“. Dėl to susitarta vasario 5 d. įvykusiame Lietuvos, Latvijos ir Estijos Chemikų draugijų vadovų susitikime.

Pasak Lietuvos Chemikų draugijos viceprezidento, Chemijos instituto direktoriaus profesoriaus Algirdo Vaškeio, žurnalas iš pradžių išeis du kartus per metus, vėliau bus mėnesinis. Anglų kalba leidžiamas leidinyje, jo nuomone, turėtų sudominti užsienio mokslininkus, nes kai kurie Baltijos šalių chemikų darbai yra pasaulinio lygio.

Antanas Lipskis

„Blue Angel Crossing the Ocean“, 1996
Aliejus ant drobės, 30" x 40"

Antanas Lipskis

„Dienos svajotoja“

„Rex“, 1996
Aliejus ant drobės, 30" x 24"

Antano Lipskio paroda Juno Beach

PAULIUS JURKUS

Juno Beach miesto valdybos rūmai yra lyg kokia dailės galerija. Ten kasmet surengiamos penkios parodos. Prie miesto valdybos veikia specialus dailės komitetas, kuriam priklauso ir lietuvaite dailininkė Rimgaile Zoto-vienė, aktyvi organizatorė. Čia jos kūrinių paroda vyko 1995-96 metų savaitėje, o dabar surengta dailininko Antano Lipskio tapybos paroda. Ji iškilmingai atidaryta 1996 m. lapkričio 18 d. Savo kūrybos pobūdį aptarė pats dailininkas, dalyvavo miesto burmistras, apie 200 svečių. Surengtas gražus priėmimas. Paroda tęsiasi iki 1997 m. sausio 15 d.

Miesto valdybos rūmai dviejų aukštų. Pirmame aukšte į ežerėlį puse yra salė, kur posėdžiauja miesto taryba, organizacijos, vyksta kitoki renginiai. Salėje pastovūs posėdžio stalai, kėdės, pianinas, bet tai neklaido parodai, kurios paveikslai iškabinami ant sienų. Panaudojama dar koridoriai, aikštelė prie informacijos stalo, laiptai į antrą aukštą.

Pirmas išpūdis

Patekus į šią parodą, pirmas išpūdis – šviesu ir jauku. Paroda daro gražų išpūdį. Salėje iškabinami didesnio formato paveikslai, paties dailininko įrengti, pritariant rėmus prie paveikslų kolorito. Čia nėra stipriai rėkiančių spalvų, nei aukso, ryškių linijų. Visur ramios pastelinės spalvos; lyg kokia kreida lengvai užbrėžta, kur baigiasi paveikslas.

Paveikslų apžvalga

Parodoje buvo išstatyti 36 paveikslai, nutapyti aliejiniais ir tempera dažais. Paveikslai daugiausia sukurti 1995-1996 metais. Tuo metu jam teko kurti laiką buvoti Čikagoje, ten tempera dažais ir sukūrė daug paveikslų. Šiaip jis labiausiai mėgsta aliejinis dažus.

Patekęs į šiuos rūmus, pirmiausia suki į salę. Dešinėje prasideda paveikslai. Pirmasis vaizduoja rudens nuotaikas. Medžiai nede-

talizuojami, o nutapytos tik apibendrintos siluetinės plokštumos.

Toliau baro scena. Girtuoklis snaudžia prie stalo. Padavėjas vieną taurelę užsidėjęs ant peties, ir jo galva panaši į konjako taure. Paveikslas ironiškai pavadintas „Vieną daugiau ant kelio“.

Matome toliau smuiką, nutapytą kubizmo principais, zodiakų ženklų ūž, muzikantą, meditacijų ciklą, kuris jungia besimeldžiantį angelą, motiną su kūdikiu, Kristų Karalių, kurio veidas spinduliuoja išmintimi ir jėga ir kurio karūna tokia didinga.

Toliau matome atspindžius vandenį; svajotoją, kuri ranka liečia smuiką. Parašytas ir paaiškinimas, kad tai „Dreamer“, kubistinės nuotaikos; balansas; kubizmo forma įdėta ir į karalaitę Lyra. Akrobatas sukasi viena koja, sukasi ir visas pasaulis. Karnavalo veidai, pagauti iš TV; motina žemė, Rock and Roll; draugystė išreiškiama dviem rankom susikibusiom figūrom. Portretas, kaip dailininkas veidrodyje mato save; muzikantas „B Flat“, kur akcentuojami pasukti pirštai; akrobatas, kojas užsidėjęs, užlaužęs už sprando. Didokas paveikslas vaizduoja mėlyną angelą, kaip jis skrenda per vandenyną. Čia dailininko vaizduotė mato burinius, net ir povandeninius laivus.

Atlanta mieste vykusiai sporto olimpiadai skiriamas vienas paveikslas, kur mistiškas jautis tiesia švelnias rankas į žmones.

Toliau – mergaitė svajonių pasaulyje; La-Da mergaitė; Jūratė – čia pridodamas ir paaiškinimas apie Jūratę ir Kastytį. Satyriškas politikas vaizduojamas kaip velnias, kuris rašo, už ką jis balsuos. Saulės tekėjimas, kur keturios merginos ant rankų kelia tekančią saulę; gudrus kaip lapė berniukas. Paroda baigiama keturiais metų laikais. Čia vaizduojamas ir žmogaus gyvenimo ciklas.

Kortelės su paveikslų pavadinimais buvo priklipintos ant sienos paveikslų kairėje pusėje. Kai kur pridėti dailininko paaiškinimai anglų kalba. Parodos įrengimą atliko meno komitetas ir miesto valdybos žmonės.

Paroda pavadinta „Poetry and Art“, nes dailininkas yra ir poetas, 1989 metais išleides eilėraščių rinkinį *Kai saulė liepė*. (Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1989). Vienas eilėraštis buvo autoriaus išverstas į anglų kalbą ir parodoje padėtas ant stalo. Tarp jo poezijos ir tapybos yra daug panašumo – tas pats dinamizmas, o polinkis į abstraktų mąstymą.

Anapus realizmo

Realūs vaizdai ir daiktai dailininkui sukelia tik mintis, kurias jis savaip panaudojo kūryboje. Temų jam duoda TV žiūrėjimas, pavyzdžiui, stebint karnavalą, kilo mintis nutapyti tokį paveikslą karnavalo tema. Paveiksle yra tik

karnavalo idėja – tik veidai ir judesys.

Dailininką nuo pat mažens traukė tapyba. Tai virto aistra, kuri ir dabar jį persekioja. Taip ji traukia dažai, kad jis skubėdamas griebiasi teptuko. Visai nežinodamas, ką jis tapys, per drobę braukia pirmą liniją, paskui antrą, trečią. Taip gimsta mintis, vystosi naujas paveikslas. Dirba tol, kol ji baigia.

Į tokią kompoziciją patenka ir žmonės, ir kitokie daiktai, bet jie neišbaigiami. Jie tik užuomina vaizduojami, nes jų vaidmuo antrai. Dailininkas yra didelio temperamento kūrybinė asmenybė. Reaguoja greitai ir matytus vaizdus. Nesigilina į detales, smulkmenas. Jam svarbu bendras išpūdis. Todėl jo kūryba yra intensyvi ir spontaniškos formos.

Čia prasideda antroji jo kūrybos savybė – judesys, judesys pagal laikrodžio rodyklę – iš kairės į dešinę. Taip sukurta dauguma jo paveikslų. Judesys laisvai plaukia erdvėje. Jis balansuotas su visa kompozicija. Tai ir yra dailininko kūrybos grožis. Taip dailininkas, eidamas per ekspresionizmą, paliesdamas kubizmą ir fovizmą, kuria savitą simbolių pasaulį.

Šalutinės pastabos

Dailininkas iš profesijos yra medicinos daktaras. Tuos mokslus pradėjo Lietuvoje, baigė Heidelberg'e, Vokietijoje. Į Ameriką atvyko 1949 metais, gydytojo praktika vertėsi Čikagoje. Pasitraukęs į pensiją 1983 metais, persikėlė į Floridą. Dabar jo puikus namas yra Jupiter miestelyje visai greta Juno Beach. Namai – jo kūrybos galerija, kur iškabinta per 150 jo sukurtų paveikslų. Ant palangių, lentynų, įvairių idubimų sudėta jo įvairiausių skulptūrų. Dvi parodas buvo surengęs Balzeko Lietuvių kultūros muziejyje, Čikagoje, dalyvavo bendrinėje parodoje Čiurlionio galerijoje. Yra laimėjęs ir premijų.

Daktarų rašytojų neturiu literatūroje yra nemažai, bet daktarų dailininkų – mažoka, nes dailė pareikalauja iš žmogaus daugiau laiko ir daugiau kuriamosios erdvės. Daug sunkiau dailininkui savo kūrinius tvarkyti, administruoti.

Tegu daktarui dailininkui nebūna noras draugauti su tapybos drobe ir dažais. Tegu nemažėja noras atskleisti ir pavaizduoti mūsų būties naujus vaizdus, naujas mintis, kad tuo praturtintum visus.

ATTITISYMAS

Draugo 1997 m. vasario 8 d., numeryje po nuotrauka, kurioje matomas dr. Zigmantas Zinkevičius, jis pavadintas Lietuvos Kultūros ministru. Dr. Zigmantas Zinkevičius yra Švietimo ir mokslo ministras, o Kultūros ministras yra Saulius Šaltenis. Už praleistą klaidą atsiprašome.

Vlodo Jakubėno idealai ir darbai

(Atkelta iš 2 psl.)

nistas, intelektualus romantikas ir pan. Tačiau Jeronimas Kačinskas neseniai *Muzikos žiniuose* paprašytas vienu sakiniu apibūdinti Jakubėno stilių, atsakė, jog Jakubėnas tiesiog „nesurado sąsąs“.

Daug labiau, nei apie kūrybą, norisi kalbėti apie Jakubėno idealus. Pirmas – dėl to, kad Jakubėnas gyveno visuomenėje, kurioje tie idealai buvo nusistovėję ir žmoniški. Antra – todėl, kad preciziškai Jakubėno tekstuose aukščiausios vertybės nepaprastai išsiskiria. Paprasčiau kalbant, Jakubėno straipsniuose esminiai dalykai ir pateikiami – kaip esminiai.

Aukščiausias Jakubėno idealas, jo paties visur iškeliamas ir pabrėžiamas, nėra originalus, o rūpinamas visiems: tai *kultūringa tauta*.

„Visuomenės aktingume glūdi didelė muzikos kilimo priežasčių dalis. Kol inteligentų daugumas nesidomės muzika, tol ir jos plėtotė bus labai suvaržyta“, – 1935 metais Kultūros kongrese kalbėjo Jakubėnas. Toliau jis sakė: „Neigiamas yra reiškinys ir išviso nepasitikėjimas savomis jėgomis. [...] Kodėl meno srityje mes dažnai reikalaujame, kad mūsų menas arba būtų toks, kaip senos kultūros šalyje, arba... mes tokio šlamšto neisim klausyti“ (ar skaityti, kaip pasakė vienas provincijos gimnazijos lietuvių literatūros mokytojas, pasigyręs neskaityęs

nė vieno pokarinio lietuvių romano). Lietuviškojo meno panieką perspimeta ir į muzikus: turime muzikų, pretenduojančių į viso muzikinio gyvenimo tvarkytus, kurie tačiau beviok nelanko vietinių koncertų, griežtai sprendami apie viską... iš intencijos. [...] Tegu Kauno inteligentai ateina ir... pašvilpia, jei jiems nepatiko jaunojo kompozitoriaus kūrinys, bet net švilpukų audra geresnė, negu... tuščios kėdės“.

Ko Jakubėnas reikalavdavo iš profesionalų? Malonu šiuos jo vertinimo kriterijus, naudotus kiekvienoje recenzijūkštėje, nuolat prisiminti: tai geras skonis, subtilumas, stiliaus jutimas, kultūringumas. Net kai kurie atlikimo netikslumai Jakubėno būdavo atleidžiami, jei tik atlikimo visuma būdavo kultūringa. Ir tik dėl atlikėjų nesulaukė nė vienos Jakubėno pastabėlės. Tai Arturo Toscanini ir Jeronimas Kačinskas – dirigantai. Jiems abiemis bendra – toks pat „Priėjimas prie kūrinių, – taurus ir pilnas rimties“.

Gerą skonį Jakubėnas, matyt, suprato kaip emocionalumo ir racionalumo harmoniją. Jausmingumo mene jis tiesiog negalėjo pakęsti. Antai apie Gounod karktą pareiškė, jog ši muzika „taurios prigimties žmonėms“ galinti sukelti nepasitenkinimo jausmą. O iš ekspresionistų Jakubėnas apskritai šaipėsi: Wagner'io stiliui apibūdinti sugalvojo posakį „erotinė enharmonika“.

Ankstyvuosius Vytauto Bacevičiaus kūrinius laikė tiesiog chaotiškais.

Nepatiko Jakubėnui nei Griego, nei Schuberto, nei aišku, Čaikovskij. Dėl jų esą lengvai pagaunamos nuotaikos muzikologas juos išvadino populiariškos muzikos atstovais. Mat viskas jo lyginama su vėlyvaisiais Beethoven'o kvartetais – giliausio ir tauriausio meno pavyzdžiais.

Atrodo, patiko Jakubėnui neoklasicizmas, jo aiškumas ir paprastumas. Galėtume įtarti, jog Jakubėnas apskritai buvo racionalistas.

Ir dar vienas paradoksas: nesugebėdamas valdyti moderniškų muzikos išraiškos priemonių, jis tačiau šiuolaikinę muziką giliai suprato ir nepaprastai taikliai ją apibūdindavo straipsniuose. Beje, Lietuvoje jis buvo vienintelis, palaikęs Kačinską, kaip Klaipėdoje prieš keletą metų prisiminė pats Kačinskas.

Tad tradicija tampantis Gruodžio ir Jakubėno lyginimas, esą jie atstovauja estetinei „centro“ pozicijai, priimtinas tik su gero išlygomis. Mat Gruodis, iš pradžių pripažintas modernistas, vėliau užsikonservavo – čia irgi Kačinsko žodelytis – ne tik kaip kompozitorius. Naujesnės muzikos jis nelabai ir suprato.

Amžininkai prisimena, jog labiausiai gyvenime Jakubėnui rūpėjusi muzika. Tas žmogus tikrai priklausė žaidžiančių žmonių rūšiai. Savo kišenėse jis tikrai nešiodavosi šimtą pavasarių.